

Biblioteka za murami – ukryte skarby

Joanna Kawalec

Biblioteka Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN
w Krakowie

Streszczenie

W ostatnich kilku latach zakon Kanoników Regularnych Laterańskich (CRL) z Kościoła Bożego Ciała na krakowskim Kazimierzu nie tylko obchodził 610 rocznicę przybycia do Krakowa, ale też cieszył się z wyniesienia ww. kościoła do godności bazyliki mniejszej, a także z kanonizacji św. Stanisława Kazimierczyka. Celem niniejszego artykułu jest zaprezentowanie księgozbioru i wybranych dzieł sztuki znajdujących się w Bibliotece CRL w Kościele Bożego Ciała na krakowskim Kazimierzu. Szczególną uwagę poświęcono dziełom takim jak rzeźby, zbiory dokumentów, modlitewniki czy mszały. Fakt, że Biblioteka CRL jest na co dzień niedostępna dla zwiedzających, stanowi o dodatkowej wartości poznawczej dokonanego przeglądu.

Słowa kluczowe

biblioteka, księgozbiór, CRL, kościół Bożego Ciała w Krakowie

Wstęp

Kilka ostatnich lat na długo wpisze się w historię zakonu Kanoników Regularnych Laterańskich (CRL) w Krakowie nad Wisłą. W 2005 roku Kościół Bożego Ciała na krakowskim Kazimierzu, należący do zakonu CRL, został podniesiony do godności bazyliki mniejszej. To ważny tytuł honorowy dla wyróżniających się wartością zabytkową, liturgiczną, pielgrzymkową i duszpasterską kościołów, którą nadaje papież. Z kolei w 2010 roku odbyła się w Rzymie kanonizacja św. Stanisława Kazimierczyka, którego szczątki spoczywają we wspomnianym powyżej kościele i w którym był on zakonikiem w XV wieku. Wreszcie w 2015 roku obchodzono rocznicę 610 lat od sprowadzenia zakonników przez króla Władysława Jagiełłę i biskupa krakowskiego Piotra Wysza do Kościoła Bożego Ciała, ufundowanego przez króla Kazimierza Wielkiego, od którego zresztą wtedy założone miasto przyjęło nazwę Kazimierz.

Powyzsze rocznicowe wydarzenia stanowiły inspirację do przygotowania artykułu o charakterze przeglądowym, poświęconego zgromadzonym przez CRL dziełom sztuki i bogatemu księgozbiorowi. Dzięki życzliwości księdza kanonika Tadeusza Masłowskiego, wieloletniego proboszcza Bazyliki Bożego Ciała, udało się chociaż w niewielkim stopniu udokumentować gromadzony przez wieki księgozbiór i inne dzieła sztuki znajdujące się w bibliotece kanoników.

O mieście

Kazimierz Wielki - ostatni, a jednocześnie najwybitniejszy władca z dynastii Piastów, urodzony w 1310 roku, objął władzę po śmierci ojca króla Władysława Łokietka i został uroczystie koronowany w 1333 roku. Przydomek, jaki otrzymał król, w pełni odzwierciedla jego nietuzinkowość, o której świadczy także długi, bo aż 37-letni okres panowania, podczas którego władca ten niezwykle pozytywnie zapisał się na kartach historii Korony Królestwa Polskiego. Przemiany gospodarcze i społeczne, jakie objęły państwo za rządów króla Kazimierza, znajdują potwierdzenie w powiedzeniu, że Kazimierz zastał „Polskę drewnianą, a zostawił murowaną” [1].

Polityka za jego rządów została uporządkowana za sprawą kodyfikacji prawa zwyczajowego, przeprowadzonych reform monetarnych i podatkowych, czy też potwierdzonego w 1334 roku przywileju dla Żydów. Zadbął też o bezpieczeństwo granic, tworząc ciąg ok. 50-ciu zamków obronnych znajdujących się m.in. w Chęcinach czy Pieskowej Skale. Za jego czasów nastąpił intensywny rozwój miast, co wiązało się z początkami tworzenia się stanu mieszczańskiego. Ten szybki rozwój kraju potrzebował mądrych, wykształconych ludzi. Decyzją króla w dniu 12 maja 1364 roku powołano Studium Generale czyli Akademię Krakowską, nazwaną już za czasów panowania dynastii Jagiellonów Uniwersytetem Jagiellońskim. Po śmierci króla Akademia czasowo zamarta. Dopiero starania królowej Jadwigi i jej klejnoty oraz dotacja biskupa krakowskiego Piotra Wysza i jego zabiegi reaktywowały uczelnię.

Jedną z decyzji gospodarczych, jak również politycznych, było nadanie, na mocy dokumentu wydanego przez Kazimierza Wielkiego z dnia 27 lutego 1335 roku, praw miejskich osadzie pod Wawelem, która przyjęła nazwę swego założyciela. Ciekawe, że wspomniany dokument został podpisany w czasie pobytu króla w Sandomierzu, jakby obawiano się sprzeciwu na Wawelu z uwagi na konkurencję i przywileje handlowe [2].

Zdj. 1 i 2. Plac Wolnica z Ratuszem Kazimierskim (XV w.)
oraz fontanna Trzech Grajków (B. Chromy, 1970 r.). Fot. J. Kawalec.

Wtedy otoczono powstałe miasto murem, który pod koniec XIV w. według źródeł posiadał ok. 7 bram [3]. Z początkami gminy miejskiej Kazimierz łączą się także dwie królewskie fundacje sakralne: Kościół Bożego Ciała przy rynku kazimierskim (dzisiejszy plac Wolnica, który swoją nazwę wziął od wolnego handlu) i Kościół św. Katarzyny po drugiej stronie ulicy Krakowskiej.

O kościele

Wzmianki źródłowe o kościele pozwalają sądzić, iż jego budowa rozpoczęła się około 1340 roku. Piękny gotycki kościół i klasztor Bożego Ciała, czyli dzisiejsza bazylika, to kompleks budynków leżących pomiędzy ulicami Bożego Ciała, Józefa i św. Wawrzyńca. W 1405 roku król Władysław Jagiełło wraz ze wspomnianym biskupem krakowskim Piotrem Wyszem sprowadził Kanoników Regularnych Laterańskich, zakon działający w oparciu o reguły św. Augustyna, i osadził ich na Kazimierzu, gdzie do dziś pełnią postugę duszpasterską.

Zdj. 3 i 4. Kościół Bożego Ciała – widok z Placu Wolnica oraz widok na wewnętrzny dziedziniec kościoła Bożego Ciała od strony Placu Wolnica. Fot. J. Kawalec.

Kościół, jak większość budowli w tamtym czasie, był budowany etapami. Najpierw w 1376 roku powstała zakrystia, a następnie w 1387 roku prezbiterium. Dużą część prac wykonała przybyła ze Spiszu rodzina Czipserów. W XVIII wieku wnętrze nawy głównej i boczne nawy zostały przebudowane, a w końcu XIX wieku i na początku XX wieku kościół został gruntownie odnowiony.

Zdj. 5. Wnętrze Kościoła Bożego Ciała. Fot. J. Kawalec.

Na piękne wnętrze kościoła składają się przede wszystkim barokowe ołtarze, ambona w kształcie łodzi oraz wspaniały łuk tęczyowy z ukrzyżowanym Chrystusem.

Zdj. 6 i 7. Ambona w kształcie łodzi oraz łuk tęczyowy z ukrzyżowanym Chrystusem.
Fot. J. Kawalec.

Ołtarz główny z Kościoła Bożego Ciała i jemu współczesny ołtarz z Kościoła św. Katarzyny to przykłady drewnianej architektury z pierwszej połowy XVII wieku. W prezbiterium szczególną uwagę zwracają stalle.

Zdj. 8 i 9. Ołtarz główny Kościoła Bożego Ciała i zabytkowe stalle z XVII w.

Fot. J. Kawalec.

Obok ołtarza umieszczony jest posąg św. Stanisława Kazimierczyka (1433-1489), wyniesionego na ołtarze w 2010 roku. Św. Stanisław posiada także swoje mauzoleum na ścianie północnej kościoła.

Zdj. 10. Mauzoleum św. Stanisława Kazimierczyka.

Fot. J. Kawalec.

Kościół Bożego Ciała, podobnie jak Bazylika Mariacka w Krakowie, to fary miejskie otoczone opieką rajców i bogatego mieszczaństwa. Na ścianach świątyni można zobaczyć tablice im poświęcone.

Na przykład jedna z tablic nagrobnych obok mauzoleum św. Stanisława poświęcona jest postaci Bartolomeo Berrecciego, Florentczyka i przedstawiciela renesansu, który z chwilą przybycia do Krakowa zasłynął jako wybitny artysta. Berrecci otrzymał obywatelstwo miasta Kazimierza, a do jego dzieł należy między innymi kaplica Zygmuntowska na Wawelu.

Zdj. 11. Tablica upamiętniająca Bartolomeo Berrecciego. Fot. J. Kawalec.

Ponadto nadzorował on proces podwyższenia krużganków wawelskich, przez co całość budowli zyskała swoistą lekkość. Berrecci uczestniczył także w kilku odnowach zamku wawelskiego. Jego projektu jest także willa Justusa Decjusza, sekretarza królewskiego na Woli Justowskiej. Berrecci zmarł zasztyletowany na rynku krakowskim i został pochowany w podziemiach Kościoła Bożego Ciała.

Z kolei w XVII wieku podczas najazdu szwedzkiego w klasztorze zamieszkiwał król Karol Gustaw, kierując stąd oblężeniem Krakowa w 1655 roku.

Przy wejściu na teren klasztorny znajduje się tablica z murów wzniesionych wokół kościoła przez przeora Marcina Kłoczyńskiego w XVII w. (portret w bibliotece), ilustrująca stosunki społeczne z Żydami.

Zdj. 12 i 13. Portret przeora Marcina Kłoczyńskiego z XVII w. oraz tablica z murów wzniesionych przez przeora Marcina Kłoczyńskiego w XVII w. ilustrująca stosunki społeczne z Żydami. Fot. J. Kawalec.

Żydzi na prośbę mieszczan zostali przeniesieni z Krakowa na Kazimierz przez króla Jana Olbrachta, tworząc we wschodniej części Miasto Żydowskie stanowiące samodzielną jednostkę administracyjną.

W opisanym powyżej przeszło 600-letnim klasztorze „Boże Ciołki”, jak ich nazywała okoliczna ludność, utworzyli bibliotekę.

O bibliotece

Piękna, kuta brama ze współczesnymi rozwiązaniami z obszaru bezpieczeństwa wiedzie na dziedziniec wewnętrzny, gdzie znajduje się biblioteka dolna, w której przechowywane są nowsze zbiory. Pochodzą głównie z XIX i XX wieku, ale znajduje się tam także kilka cennych egzemplarzy z wcześniejszych czasów. Biblioteka dolna posiada również ciekawy, uporządkowany zbiór czasopism katolickich, a w jej pomieszczeniach, oprócz księgozbioru, znajdują się interesujące antyki.

Zdj. 14. Kuta brama prowadząca do zabudowań klasztornych z XVII-XVIII w.
Fot. J. Kawalec.

Zdj. 15 i 16. Księgozbiór i uporządkowany zbiór czasopism.
Fot. J. Kawalec.

Zdj. 17 i 18. Globus z XIX w. oraz księgozbiór.
Fot. J. Kawalec.

Zdj. 19 i 20. Pismo Święte z XIX w.
Fot. J. Kawalec.

Na piątym piętrze ma swoje miejsce biblioteka główna. Zabytkowa rzeźba postaci św. Stanisława Kazimierczyka i drzwi z łacińskim napisem zapraszają do wnętrza ogromnej sali biblioteki. Jest to raczej rodzaj skarbcza i miejsce, gdzie dzisiaj odbywają się także ważne dla Zakonu wydarzenia. Wzdłuż jednej ze ścian umieszczono w gablotach bardzo cenne dokumenty gromadzone od czasu przybycia kanoników do Krakowa.

Zdj. 21. Zabytkowa rzeźba św. Stanisława Kazimierczyka i drzwi z łacińskim napisem Bibliotheca.
Fot. J. Kawalec.

Zdj. 22 i 23. Wnętrze górnej biblioteki.
Fot. J. Kawalec.

Oprócz manuskryptów, starodruków, niezwykle ważnych dokumentów i zbioru pieczęci w bibliotece znajdują się także oryginały obrazów. Najczęściej stanowią one dary wotywnie ofiarowane przez wiernych z wdzięczności za łaski otrzymane od św. Stanisława Kazimierczyka. Jeden z obrazów przedstawia pierwotny widok kościoła z XIV wieku.

Zdj. 24 i 25. Oryginały cennych obrazów przechowywane w bibliotece głównej oraz obraz przedstawiający widok kościoła z XIV w. Fot. J. Kawalec.

Aktualnie księgozbiór przechowywany jest w odpowiedni sposób. Zadbano o właściwą temperaturę, wilgotność powietrza i światło. Niestety wcześniejsze, niewłaściwe przechowywanie i upływ czasu spowodowały duże zniszczenia w zbiorach. Wiele woluminów jest w bardzo złym stanie.

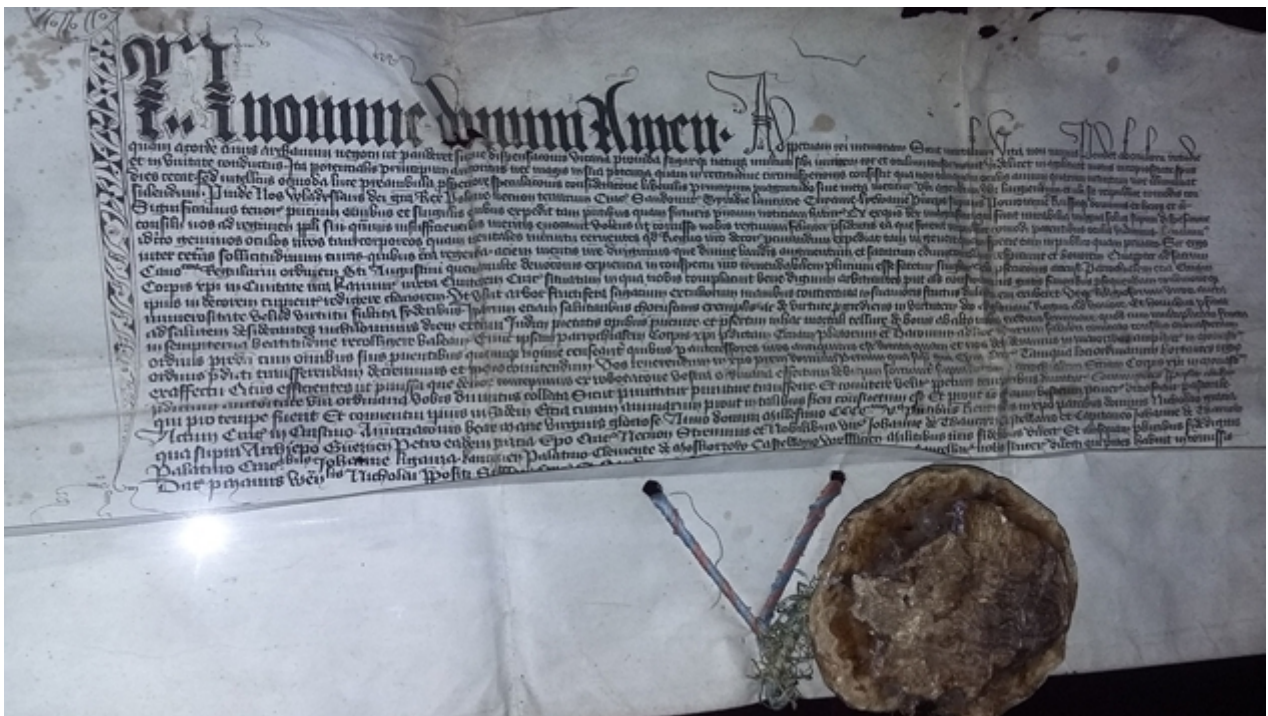
Zdj. 26, 27 i 28. Fragment księgozbioru biblioteki głównej (na dole najstarsza część zbiorów). Fot. J. Kawalec.

Nie tylko skórzane obwoluty uległy zniszczeniu, lecz także papier został pokonany w wielu książkach przez robactwo.

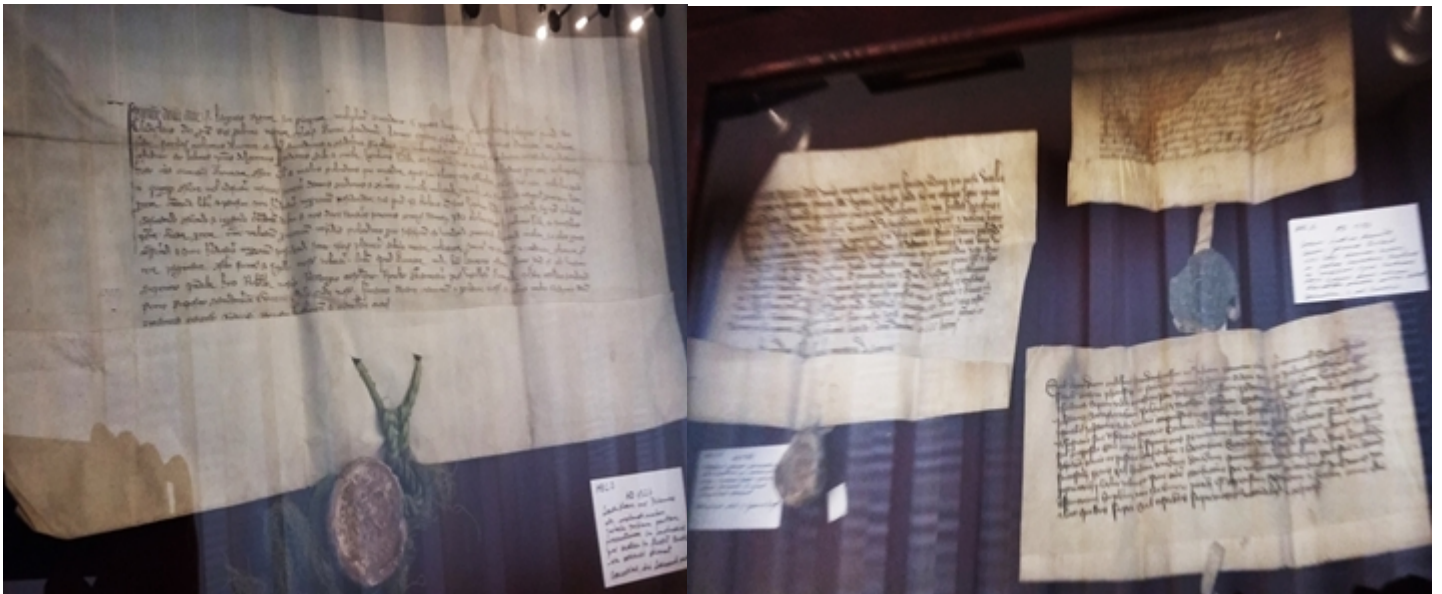
Zdj. 29 i 30. Cenne zbiory medali i pieczęci królewskich.

Fot. J. Kawalec.

Zdj. 31. Dokument potwierdzający sprowadzenie Kanoników Regularnych Laterańskich do Kościoła Bożego Ciała w 1405 r.

Fot. J. Kawalec.

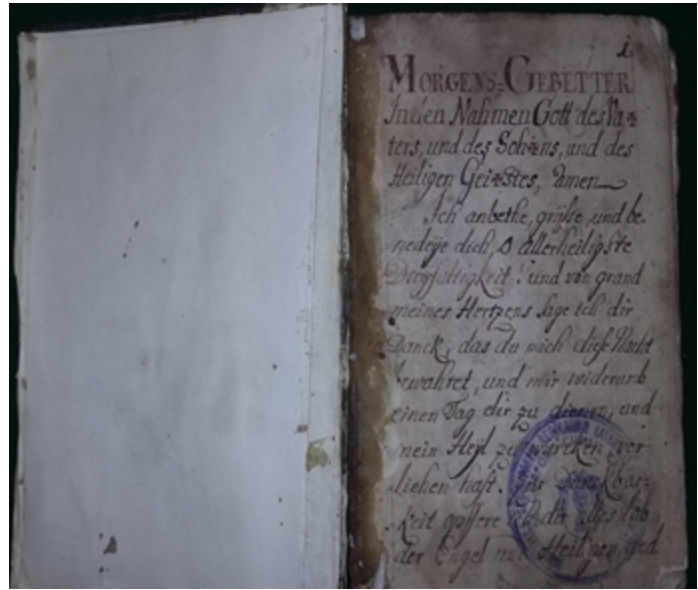

Zdj. 32, 33, 34 i 35. Zbiory dokumentów biblioteki głównej.

Fot. J. Kawalec.

Zdj. 36, 37 i 38. Manuskrypt i starodruki znajdujące się w bibliotece głównej. Fot. J. Kawalec.

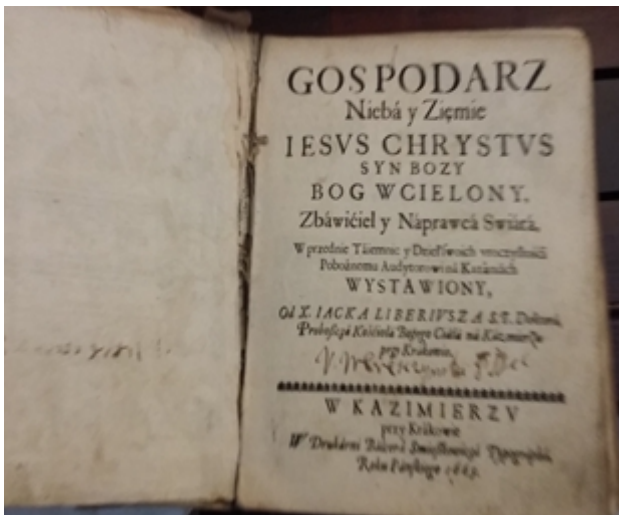

Zdj. 39 i 40. Kancjonał (śpiewnik) i modlitewnik znajdujące się w zbiorach biblioteki głównej. Fot. J. Kawalec.

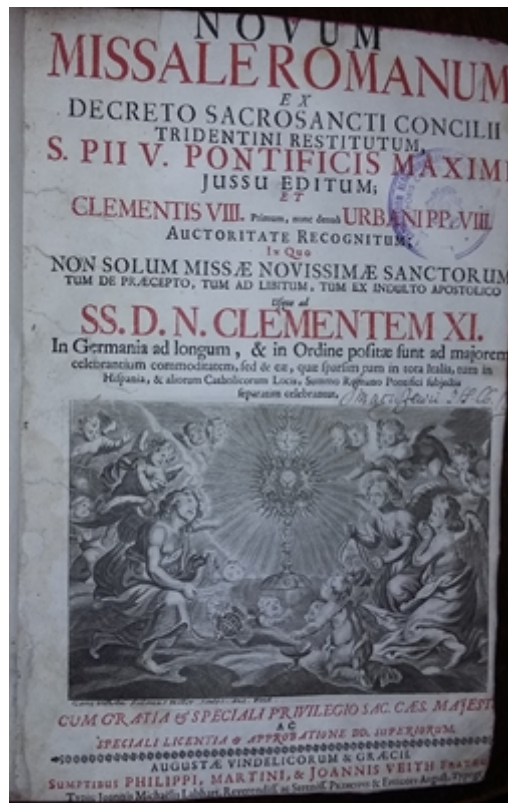
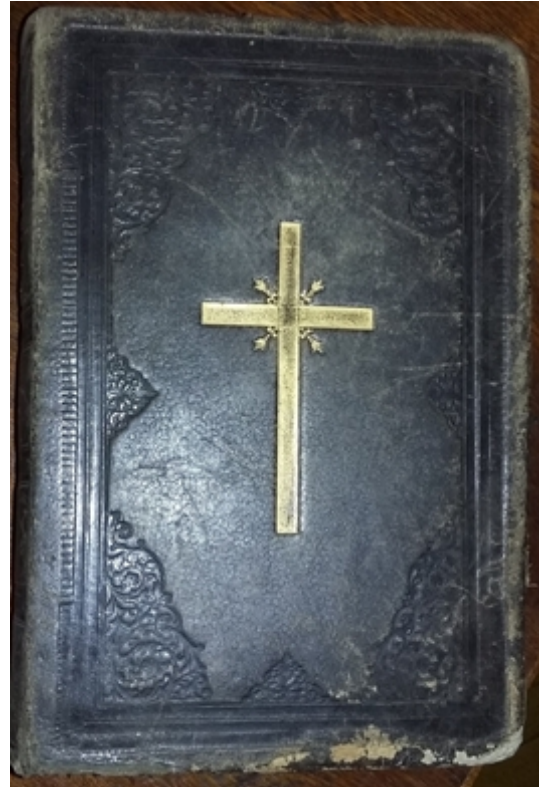
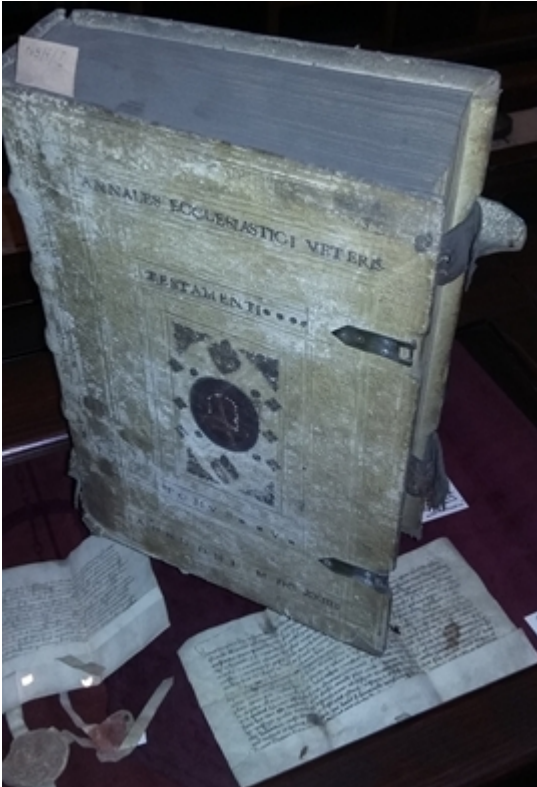

Zdj. 41, 42, 43 i 44. Atlas z XIX w. (tom, okładka i ilustracje).
Fot. J. Kawalec.

Zdj. 45, 46, 47 i 48. Przykłady starodruków, w tym kazania wygłoszone spisane, tzw. Benevolo (czytanie dobrej woli) i manuskryptów znajdujących się w zbiorach biblioteki głównej. Fot. J. Kawalec.

Zdj. 49, 50 i 51. Rocznik (Annales) z XVI wieku i Mszał rzymski z 1720 r. Fot. J. Kawalec.

Zakończenie

Księgozbiór Kanoników to bezcenne, lecz bardzo zniszczone tomy. Ratunkiem dla niego może być tylko digitalizacja, bo inna forma odnowienia nie jest możliwa. Istnieje więc szansa, że kiedyś będziemy mogli je podziwiać w bibliotece cyfrowej, gdyż powszechne udostępnienie omówionych zbiorów jest niemożliwe. Trzeba chronić dobro w każdym znaczeniu tego słowa i warto przybliżyć te zabytki zbierane setki lat i będące jednocześnie kroniką minionych wieków.

Przypisy:

[1] Szerzej na temat przemian za czasów Kazimierza Wielkiego zob. J. Wyrozumski, *Dzieje Krakowa*. T. 1, Kraków, 1992, s. 238.

[2] Tamże, s. 243.

[3] Tamże, s. 247.

Bibliografia:

[1] Adamczewski J., *Mała encyklopedia Krakowa*, Kraków 1996.

[2] Kaczorowski B., *Słownik szkolny : zabytki kultury polskiej*, Warszawa 1996.

[3] Kalisiewicz D. (red.), *Encyklopedia Krakowa*, Warszawa 2000.

[4] *Poczet królów polskich Jana Matejki*, Kraków 1993.

[5] Rożek M., *Przewodnik po zabytkach i kulturze Krakowa*, Kraków 1997.

[6] Wyrozumski J., *Dzieje Krakowa : Kraków do schyłku wieków średnich*, Kraków 1992.

Informacja o autorze:

mgr Joanna Kawalec - kustosz w Bibliotece Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie; tel. 12 662 66 58; e-mail: joann1@up.krakow.pl.